

"מגן"-76

הסוכן צבאות כריתות

בין ה-11 בספטמבר ל-16 בו נערך בפולין תל-רון של ברית-ורשה בשם הקוד "מגן 76" בתמרון השתתפו 35 אלף איש ונטלו בו חלק יחידות מצבאות ברה"מ, פולין, מזרח גרמניה וצ'כוסלובקיה. התמרון נערך בשטח של פולין במשולש שבין הערים שצ'צין (שטטין), בידגושט (ברומברג), ורוצלב (ברצלאו) — לאורך גבולה המערבי של פולין. מפקד התמרון היה שר ההגנה הפולני, הגנרל ירוצלסקי ולידו פעל מטה משולב של כוחות הברית. בתמרון נכחו שרי ההגנה של המדינות המשותפות בו וכן משלחת ממדינות קומוניסטיות אחרות — בולגריה, הונגריה, רומניה, מונגוליה, קובה וויאט-נאם. אמנת הלסינקי מחייבת נוכחות משקיפים זרים בתמרונים העולים על 25 אלף איש, ולכן הוזמנו לתמרון משקיפים ממספר מדינות מחוץ לגוש הסובייטי: יוגוסלביה, דניה, פינלנד, שבדיה ואוסטריה.

מהות התמרון

ודיביוזית שריון מזרח-גרמנית. כן נערכו קרבות לילה — התקפה והגנה. ב־15 בחודש נערך תרגיל משולב מסכם, בו נטלו חלק רגימנט שריון מזרח-גרמני ורגימנט צנחנים סובייטי לשם כיתור והשמדת כוח אויב. ב־16 בחודש הסתיים התמרון.

קרב ההגנה

ההתקפה החלה בתקיפה אווירית מאסיבית של ה„דרומיים“. ה„צפוניים“ הזניקו מטוסי יירוט, כאשר חלק מהכוח הופנה לפטרול ולאבטחה (אמנעה). אש נ"מ הופעלה נגד המטוסים שהצליחו לחדור, כאשר הדגש הושם על שילוב מירבי של כל הכלים שבידי היחידות המתגוננות, לרבות סוללות נ"מ, מקלעי טנקים ונק"ל. לשיתוף פעולה ולאיינטנסיביות האש היה תפקיד מכריע. בשלב הבא של ההתקפה ניתן ריכוך ארטילרי על היעדים, וה„צפוניים“ הגיבו באש נ"מ גמרצת. עם תחילת ההכנה הארטילרית התחיל הכוח התוקף בהתקדמות לעבר ה"קמ"ק. ההסתערות היתה חזיתית ונערכה בשטח מישורי-גלי. ההסתערות נבלמה באש מכל האמצעים שהש"תלבו בקרב בהתאם לטווחים. בתחילה קידמה את הכוח התוקף ארטילריה בטווחים מקסימליים. עם התקרבות הכוח נכנסו לקרב גם הכלים האחרים: תנ"טים, טנקים, טמנ"טים ומטל"רים. כאשר הגיעו ה„דרומיים“ ל„שטח מת“, הופעלו נגדם מסוקי תקיפה. בין האמצעים נ"ט שתורגלו יש לציין במיוחד זריעת מוקשים מכלי-רכב וממסוקים, וכן שימוש נרחב במחסומים נ"ט, בין השאר חומרי בעירה (פוגסים).

ה„דרומיים“ הפעילו מסוקים אף הם, וכתוצאה מכך נערך קרב בין שני הצדדים, כאשר ה„דרומיים“ הפעילו גם אש נ"מ מהקרקע (מכלי הרק"מ) כנגד מסוקי ה„צפוניים“. כשהצליחו ה„דרומיים“ לעלות על היעד, הפעילו ה„צפוניים“ מטעני פיצוץ מיוחדים שיצרו מספר תעלות נ"ט מאולתרות. כאשר הובקעה אחת הגזרות, הופעל כוח עתודה מקומי (כולל חי"ר ממוכן בסיוע טנקים) ומסוקי מיקוש בחיפוי מסך עשן וכן מסוקי תקיפה נוספים. לאחר שה„דרומיים“ הותשו, הוטלה נגדם התקפת-נגד בסיוע עתודות, אשר הועברו לגזרה במהירות מירבית (כלי הרק"מ הפעילו את צופריהם כאות לפינוי הדרך). קרב ההגנה, כפי שנוהל, משקף את התפיסה הגורסת התגוננות אקטיבית. האלמנטים שצינו כחשובים ביותר בהגנה, הם הפי"קוד והשליטה המדויקים, תמרון גמיש באש (ריכוז ארטילרי) ובכוחות, ניצול יעיל של שטח ומכשול הנדסי.

קרב ההתקפה

ההתקפה נוהלה על-ידי כוח משולב פולני-צ'כי. קדם לה שלב של איסוף מודיעין על-ידי יחידות סיור שנערך, בין היתר, בעזרת מכ"מים קרקעיים וציוד לראיית לילה. בשלב הראשון רוככו העמדות על-ידי התקפה אווירית והכנה ארטי-לרית, שכללה שיגור טילים ק/ק לשיתוק עמדות הטילים נ"מ. הונחתה התקפה על שדה-התעופה הקדמי של האויב כדי להכ"שיל תקיפות אוויריות מצידו, ונהדפו אותן תקיפות שבכל זאת בוצעו.

בשלב הבא בוצעה הסתערות משולבת בסדר הבא: טנקים ונגמ"שים B.M.P.; טנקי פריצה (בולדוזרים, טנקי מורג, טנקים עם מטעני פריצה רקטיים), כוחות הנדסה, תומ"תים

התמרון נועד בעיקרו לתרגל הפעלה משולבת של גייסות חברות הברית, לשם שיפור רמת שיתוף הפעולה בין צבאות הברית. לתמרון זה, כמו לקודמיו, יש גם מטרות מדיניות, כמו מתן ביטוי לקשרים בין מדינות הברית ולהגברת התודעה של שיתוף הפעולה והאחווה ביניהן.

בהתאם למגמה שהסתמנה השנה בכל התמרונים של הצבא הרוסי (תמרון „קווקז“³ ותמרון „צפון“⁴), תורגלו בעיקר רמות הגדוד והחטיבה. התמרון כלל את כל צורות הקרב המקובלות על צבאות ברית-יורשה: התקפה, הגנה, קרב היתק-לות, וכן הצנחת כוחות, צליחת מכשול מים וסיוע אווירי בכל שלבי הלחימה. בלטו במיוחד שילובם של המסוקים ואמצעי לחימה וסיוע מודרניים. בכל התרגולות שולבו מרכיבים שונים מכל המדינות, כמו השריון הפולני, הארטילריה הצ'כית, מטו-סים סובייטיים וכו'. כמו-כן נבחנו בתמרון נושאים לגייסתיים שונים והנעת הכוחות.

מהלך התמרון

כלי התקשורת המזרח-אירופיים נתנו לתמרון כיוון מגמתי ומקוטע, כך שקשה לבנות תמונה מושלמת ממהלך התמרון ומתוצאותיו והישגיו. ב־31 באוגוסט החלו להגיע לפולין יחידות מהצבאות המשתתפים בתמרון. התמרון חולק לשני שלבים עיקריים: בשלב הראשון אימוני הכנה ומפגשים בין הכוחות, ובשלב השני תרגולות טקטיות.

אימוני ההכנה לתמרון החלו ב־2 בספטמבר, וכללו בין היתר תרגולות צליחה, היערכות לקראת הסתערות, אימוני ארטילריה, אימוני הגנה ועוד. במקביל, נערכו פגישות מפקדים בכל הרמות לקביעת נהלי עבודה משותפים. במטה התמרון נערכה עבודת הכנה מאומצת. התמרון עצמו החל ב־11 בספטמבר והוא נערך על שטחי אימון של הצבא הפולני, כדי לא לפגוע בשטחי העיבוד החקלאיים וכן כדי לאפשר בשלבים מסוימים של התמרון ביצוע תרגילים באש חיה. להלן הסדר הכרונוולוגי של התמרון: בין ה־11 בספטמבר ל־13 בו נערכו תרגולים משולבים בין כוחות הברית, אשר חולקו לשתי קבוצות: ה„דרומיים“ המתקפיים וה„צפוניים“ המתגוננים. ב־11 בחודש נערך תרגול של רגימנט פולני בהדיפת כוחות במגננה (באש חיה), תוך הפעלת מטוסים ומסוקים. קרב ההגנה כלל „ספיגת“ התקפת שריון, שחיקת התוקף ובעקבותיה התקפת-נגד לניצול ההצלחה. ב־12 בחודש נערך תרגיל הגנה במסגרת דיביוזינת (מהצבא הצ'כי) עם מעבר להתקפת-נגד. ב־13 בחודש נערך תרגיל התקפה משולב של דיביוזית שריון פולנית יחד עם יחידות צ'כיות בסיוע סובייטי. ב־14 בחודש נערך תרגיל צליחה משולב על נהר האודר, בו נטלו חלק דיביוזיות שריון סובייטיות

1. בשנה זו מתו שני מפקדים בכירים של ברית-יורשה: ראש מטה כוחות הברית, שטמנקו, והמפקד העליון יעקובובסקי. את שטמנקו החליף גנרל גרובקוב ואת יעקובובסקי — גנרל ויקטור קוליקוב. יצוין, ששמו של יעקובובסקי כמעט ולא הוזכר במהלך התמרון, כנראה עקב מחלתו.

2. השם אינו אחיד וכל אחד מהצבאות שהשתתפו בתמרון, כינה אותו בשפתו.

3. ראה „מערכות“ 251—252, עמ' 40.

4. ראה „מערכות“ 253 עמ' 15.

- הצנחת הכוח העיקרי (1000 צנחנים) מ-15 מטוסי AN-12⁵.
- כיבוש היעדים בגזרה.
- סגירת טבעת הכיתור ומתן סיוע בהשמדת האויב.

המבנה הארגוני של התמרון

בעוד שמהתיאורים הנמצאים בידינו באשר לתמרונים, "קווקו" ו"צפון" לא ברור די הצורך אם תורגל בהם מהלך רצוף מתחילת התמרון ועד סופו לפי "סיפור מעשה" אחיד או שמא היו בין השלבים השונים, "קפיצות מטודיות" שכוסו על-ידי "סיפור המעשה", הרי בתמרון זה אין כל ספק כי המדובר בסדרת תרגילים נפרדים שחוברו יחדיו על-ידי "סיפור מעשה" כלשהו. אחד הגורמים שהשפיעו על כך הוא העובדה שהתמרון התנהל בשטח מאוכלס בצפיפות (שלזיה), דבר המקשה על קיום תמרון מקיף ובלתי מוגבל בסדר גודל של כשלוש דיביונות שריון. המוצא היה, כפי שכבר הוזכר לעיל, לקיים את השלבים המחייבים תמרון קרב (ואש) בתוך שטחי אימונים קבועים וקיימים, ואילו המעבר משטח אימונים אחד למשנהו נעשה בתנועה מנהלית (משקיפים מערביים מציינים כי תמרון "אודר-ניסה" של שנת 1969 התנהל באותו המרחב ועל-פי אותה שיטה). בנוסף לשיקול זה, יש להניח ששיטה זו איפשרה גם שליטה טובה של מנהלת התמרון על מיצוי מטרת התמרון — תרגול דרגי ביניים — דבר שקשה להבטיח בתמרון בקנה-מידה נרחב יותר ורצוף. בשיטה זו גם קל יותר לכוון את המשקיפים הזרים ולמנוע הפתעות בלתי צפויות.

סיכום

התמרון נועד לשפר את רמת שיתוף הפעולה בין כוחות הברית וכן לתרגל את המפקדות והמטות בהפעלת כוחות משולבים. יחידות מהמדינות השונות שולבו בכל הרמות על בסיס תיאורי. הושם דגש בעיקר על עבודת מטה, בפרט בנושאי שיתוף הפעולה, וכן על אלמנטים של מסע ולוגיסטיקה. במהלך התמרון הודגמו שיטות לחימה ואמצעים, כגון זריעת שדות מוקשים במהלך הקרב על-ידי מסוקים, פריצת שדות מוקשים באמצעות שיגור פחי הצתה, פיצוץ קרקע לחפירה מיידית של תעלות נ"ט, מחסומי אש נגד טנקים, ומעל לכל שימוש נרחב במסוקים בכל צורות הקרב. לטענת המקורות המזרח-אירופיים, הוכיח התמרון רמה גבוהה של היחידות והמפקדות, גיבוש ויכולת שיתוף פעולה יעיל בביצוע פעולות לחימה מורכבות, מיומנות טקטית וארגונית — במיוחד אלמנטים כמו יוזמה וקבלת החלטות מהירה ונכונה — וכן משמעת וארגון למופת. הבולט בתמרון זה, בדומה לשני קודמיו בצבא הסובייטי, ובניגוד לנהוג בשנים עברו, הוא שימת הדגש על דרגי הביניים: החטיבה, הגדוד ואפילו הפלוגה. זאת, הן בשיפור רמת הפיקוד של הדרגים הללו, במיוחד פיתוח יוזמת המפקדים, והן בכושר הפעולה של היחידות. תמרון זה בא, איפוא, להשלים מגמה חדשה של הצבא הסובייטי במסגרת צבאות ברית-הברית.

ותחתים נ"מ Z.S.U. במקביל, נערכה התקפת מסוקים שהונחו על-ידי קס"א מהקרקע. להדיפת התקפות-נגד הופעלו לסירוגין מטוסי תקיפה ומסוקי סער Mi-8. כאשר הותשו כוחות הדרג הראשון, הופעלו כוחות הדרג השני בחיפוי אש מאסיבי של כל האמצעים העומדים לרשות התוקפים. במסגרת תרגיל ההתקפה נערך קרב היתקלות ברמת גודל בין ה"צפוניים" וה"דרומיים". בקרב זה הופעלו מארבים נ"ט על-ידי יחידות B.R.D.M. ההתקפה הסדורה התבצעה בלילה, תוך הארת גורת הפעולה. המטוסים ומסוקי הסער שסייעו לכוחות התוקפים הופעלו גם בלילה. כאלמנטים החשובים ביותר של ההתקפה הוגדרו: כוח המחץ, רציפות המאמץ והגברתו, רציפות בסיוע אש, ומעל לכל שת"פ הדוק ויעיל בין היחידות ובתוכן.

תרגילי הצליחה

רציפות ההתקפה מחייבת צליחת מכשולי מים מתוך תנועה, והדבר אכן מצא את ביטויו בתמרון. הצליחה בוצעה על-ידי כוח משולב סובייטי ומזרח-גרמני, והיא החלה על-ידי תקיפה אווירית והנחתה ארטילרית על גורת ראש-הגשר המתוכנן, תוך הדיפת מטוסי אויב שניסו להתקיף את הכוח התוקף בצירי ההתקדמות אל מכשול המים. יחידות סיור של הפלסים פרצו את שדות המוקשים ומכשולי התיל על שפת מכשול המים. בעזרת מכשיר תהודה מיוחד אותר מבנה הנהר (עומק המים, רוחב הנהר, פני קרקעית הנהר וכו'). תוך כדי כך נערכו קרבות אוויר מזדמנים. צוין כי כל הפעולות האוויריות התבצעו במזג-אוויר גשום. בשלב הבא הוטס כוח-הסער (פלוגה) במסור-קום לכיבוש ראש-הגשר, גודד הסער, כשהוא רכוב על B.M.P. צלח את מכשול המים — מתוך תנועה. כוח השריון צלח את הנהר באמצעות שינור, כדי לתגבר את כוח החי"ר ולבלום את התקפות השריון של האויב. במקביל, הוקם גשר פונטונים לשם העברת הכוח העיקרי והדרגים המסייעים והלוגיסטיים. צוין במיוחד שבין כלי-הרכב הראשונים שעברו מעל הגשר היו טנקים נ"מ, שקודם לכן חיפו על מקומות הצליחה מהגדה הנגדית.

הצנחת כוחות

במסגרת תרגיל ההתקפה הוצנח רגימנט צנחני גברדיה סובייטי, כדי לנסות ולכתר כיתור מוחלט עוצבת אויב שנלפתה בין שתי זרועות שריון. המשימה היתה להשתלט על איזור הצניחה (בסיוע חיל-האוויר), לבודד את איזור הפעולה ולהשמיד את האויב המכותר. המשימה בוצעה לפי השלבים הבאים:

- ריכוך היעדים באיזור הצניחה, על-ידי שלושה גלי מטוסים.
- חיפוי אווירי לכוח המוצנח.
- הצנחת פלוגת-סער ראשונה משני מטוסי AN-12 (הצנחנים הפעילו נשק אישי והטילו רימונים תוך כדי צניחה).
- השמדת האויב, היערכות להגנה ואבטחת הגזרה מפני התקפת שריון.
- הצנחת ציוד לחימה (טנקים קלים BMD, תותחי סער ונגמ"שים) מ-18 מטוסי AN-22.

5. למען הרושם הוצנח נגמ"ש אחד קרוב לבימת הצופים. ממנו יצא מפקד רגימנט צנחני הגברדיה, התייצב בפני מוכ"ל מרכז המפלגה הקומוניסטית הפולנית ובפני שר המלחמה הסובייטי, והודיע להם שעוצבתו נחתה כמצווה וניגשת עתה למילוי משימתה.

בשולי תמרוני 1976 של הגוש הסובייטי

אל"מ (מיל') י. ו.

כל עוד חמושים צבאות ערב העיקריים במערכות חימוש מהגוש המזרחי, הם יישענו על דוקטרינות הפעלה הנובעות ממערכות חימוש אלה, ולכן מצויים אנו לעקוב אחר הנעשה בגוש הסובייטי.

למרות הצבא המגיע אלינו מהנעשה בתחום הצבאי של הגוש הסובייטי — הצבא הרוסי וצבאות ברית-ורשה — הוא מוגבל וניזון בעיקר ממקורות גלויים, כלומר הוא מכוון על-ידי השלטונות הסובייטיים, בכל זאת ניתן להבחין מספר קוי ייחוד חודשים המבדילים את תמרוני 1976 מתמרוני השנים האחרונות.

על-פי הסכם הלסינקי ניתן פומבי רב לתמרונים, הן על-ידי הודעה מראש על קיומם והן על-ידי הזמנת משקיפים זרים גם מחוץ לגוש הסובייטי, ואפילו קרב ברית נאט"ו. לכן אין ספק שהוקדשה גם מחשבה רבה לבחירת מקומות התמרונים. תמרון „קווקז“ מצביע על כיוון לחימה אפשרי בגזרת „הנד-בך הדרומי“ של נאט"ו ו„ברית המרכז“, כלומר אירן, טורקיה ויוון. תמרון „צפון“ קיים באגף הצפוני של הברית המערבית, מול הארצות הסקנדינביות והאיזור הבלטי. התמרון שסיכם את תמרוני שנת 1976, תמרון ברית-ורשה „מגן 76“, נערך סמוך לגבול פולין — מורחג-גרמניה, מול גזרת הלחימה הצפונית בין ברית-ורשה וברית נאט"ו. כל זאת, ללמדך כי אין אלה תמרונים שמטרתם לאמץ ולסכם תקופת אימונים בלבד, אלא יש בהם גם „בשורה“ פוליטית המאותתת ליריב. אפיון מדיני נוסף המתבלט מסדרת תמרונים זו הוא ה„אדיקות“ בה מגשימה ברית-המועצות את הסכם הלסינקי: היא מקפידה על הודעה מראש בדבר התמרונים, דבר שלא נהגה לעשות בעבר, וכזו ממינה משקיפים זרים להיות נוכחים בתמרונים. ללמדך, כי ברית-המועצות היא פרטנר המתייחס להסכמים במלוא הרצינות והכנות.

שלושת התמרונים של 1976 היו תמרונים דו-צדדיים של דיביזיה (במקרים מסוימים מוגברת) מול דיביזיה, בעוד שבעבר הקיפו תמרוני הצבא הסובייטי וצבאות ברית-ורשה עוצבות גדולות וכל זרקורי התקשורת כונו אל פעולות המפקדות הגבוהות ודרגי הארמייה והקורפוסים. בתמרוני 1976 טופלו דוקא הדרגים שמתחת לרמה הדיביזיונית, ועד כמה שניתן להתרשם ממה שפורסם בעיתונות הגוש המזרחי, הרי הדרגים הגבוהים כמעט ולא הוזכרו ב„סיפורי הפתיחה“ לתמרונים. ניתן לטעון, לכאורה, כי הדבר נובע מהסכם הלסינקי, אולם אם נבחן את העובדות מקרוב, ניווכח כי הסיבה היא משמעותית הרבה יותר.

מטרות התמרונים פורטו בחוברות האחרונות של „מערכות“, אך מן הדין שנבחין בשימת הדגש על דיוק הפעלתן של יחידות קטנות: גודל, פלוגה, אפילו מחלקה. בצדק

ציטט ד"ר מתי מיזל בסקירתו על תמרון „צפון“, מאמר „מפי הגבורה“, בטאון מיניסטריון ההגנה הסובייטי, וייני ווסטיניק, לאמור: „הבטליון, הפלוגה, ולעיתים אפילו המחלקה, חייבים לפעול בגזרות שונות, לפעמים כשהם מנותקים מן הכוח העיקרי. זאת, כדי לבצע מגוון של משימות קרביות הן במתקפה והן במגנה. מכאן שבעת אימון קרבי ופוליטי, ובאופן מיוחד בתנאי תמרון טקטי מיוחדים, יש להגיע לרמה גבוהה של יכולת תיאום ושיתוף פעולה בין יחידות (כולל צוותים ומחלקות), פלוגות וסוללות. יכולת הלחימה של יחידות ועוצבות תלויה, אחרי הכל, ברמת אימונו. מתברר, אפוא, שעל כתפי מפקד הפלוגה ומפקד הבטליון מוטלת אחריות כבדה מאוד, ויש להכשירו ולאמנו לקראת קבלת אחריות כזו. מהו, אם כן, תוכנו של האימון שיקנה למפקד ולקצין הסובייטי את התכונות הדרושות ואת היכולת הקרבית הנדרשת ממנו? בלי להיכנס לפירוט גדול מדי של הבעיות הכרוכות באימון זה, תכונה אחת מן ההכרח שתהיה בקצין הסובייטי, אם ברצונו לעמוד בהצלחה במשימות המוטלות עליו. יש ללמד את הקצינים בצבא הסובייטי כי עליהם להשיג הצלחה בקרב לא על-ידי עליונות מספרית, אלא בדרך של תמרון נבון של הכוחות, על-ידי הטעיה, קריאה נכונה של הקרב ושימוש נבון בסיוע האש. תכונות אלו שבעזרתן צריך הקצין הסובייטי לנצח בקרב, תלויות כולן בדבר אחד: יכולתו של הקצין לגלות יוזמה ולפעול באופן עצמאי. ללא יוזמה וגמישות מחשבתית, לעולם לא ישיג המפקד את מטרותיו בקרב. זוהי הבשורה שמביא הפיקוד העליון של הצבא הסובייטי לקציניו הזוטרים.“

בעוד שתמרוני העבר תירגלו את שיתוף הפעולה הבינ-זרועי ובינ-חילי בדרגים הגבוהים, הרי השנה הושם הדגש על שיתוף הפעולה בין שריון, חרמ"ש, תותחנים, חיל-האוויר, קשר, הנדסה ושירותי תחזוקה בדרגים הבינוניים ואף הנמוכים של הצבא. הדבר בא לידי ביטוי גם בכלי התקשורת. בעוד שבעבר בלט הדיווח על ההיקף הגדול של התמרונים ועל פעולות המפקדות הגבוהות, הרי השנה ניתן פומבי רב לפעולות של רגימנטים, גדודים ופלוגות, עד כדי הזכרה שמית של מח"טים ומג"דים שהצטיינו ב-מהלך התמרונים. יוזמת המפקדים בדרגי הביניים היתה מאז ומתמיד אחת מנקודות התורפה של הצבא הסובייטי. מסיבות היסט-

טוריות נמנעו המפקדים בדרגי הביניים (ואפילו מעליהם) מלקבל על עצמם אחריות למהלכים מבצעיים וטקטיים. הם פעלו רק על סמך פקודות מפורשות וכתובות. בעקבות מלחמת-העולם השנייה וביתר שאת בעקבות המלחמות שאחריה (קוריאה, ויט-נאם וגם המלחמות במזרח-התיכון), הגיע הפיקוד העליון הסובייטי למסקנה שהמלחמה העתידית תהיה ניידת, מהירה ורבת-תהפוכות. במלחמה כזו יוכל להצליח רק אותו צד שמפקדיו בכל הדרגים יגלו יוזמה בכל מצב ולא ימתנו עד שיקבלו פקודות מהבכירים מהם. כנראה שבתמרון הראשון („קווקז“) לא הושגה מטרה זו במלואה, אולי בגלל שהמגמה הזו היתה עדיין מהפכנית מדי ונתקלה בהתנגדות המפקדים. אי לכך, הוגברה מגמה זו ביתר שאת בתמרון השני („צפון“) על-ידי יצירת מצבים שבהם לא היה מנוס מגילוי יוזמה. זו הסיבה שצורת הקרב המתורגלת ביותר בכל שלושת התמרונים היתה קרב ההיתקלות, בו אין כלל מקום לקבלת פקודות בכתב, אלא יש להגיב על המצבים השונים ב-במקום. יש לשער שמגמה זו תימשך גם בעתיד ויש לראות בכך אחד השינויים המשמעותיים ביותר של הצבא הסובייטי מאז מלחמת-העולם השנייה.

כל העוקב אחר תמרוני 1976 מוכרח להתרשם מהקצב בו מופקים לקחי התמרונים ומהמהירות בה הם מועברים לשפת המעשה. יוזמת המפקדים היא דוגמה אחת. דוגמה שניה היא התפעול הטקטי של מסוקים. בתמרון „קווקז“ הופעלו מסוקים בעיקר כפלטפורמות להנחתת אש חוסמת מול התפרצויות אויב למערך. המסקנה היתה, ככל הנראה, שאין להסתפק בכך, אלא יש להשתמש במסוקים גם כדי להחשיף חיי"ר או חרמ"ש אל נקודות תורפה. אם כי אפילו כחמישה חודשים בלבד בין תמרון „קווקז“ לתמרון „צפון“, בכל זאת עלה בידי הפיקוד העליון הסובייטי להכין את החומר התורתי ואת שיטות האימון והתרגול הנכונות וליישם את לקחי „קווקז“ בתרגול „צפון“. ואכן, בתמרון השלישי („מגן 76“) כבר היה שימוש בלתי מוגבל בכל מגוון התפעול של מסוקים. כל מי שמצוי, ולו רק במקצת, בטכניקה של הכנת תמרונים, ביצועם, הפקת הלקחים מהם ותרגומם לשפת המעשה, יכול רק להתפעל מהמהירות בה מתבצע תהליך זה בגוש הסובייטי.

קרוב לוודאי שמגמות אלה תימשכנה בעתיד ותוכתרנה בהצלחה, ואז יהיה הצבא הסובייטי פחות מסורבל משהיה בעבר ויגלה גמישות רבה יותר בכל מצבי הקרב. אם הנחתנו נכונה, שמערכות החימוש מהגוש הסובייטי הנמצאות בידי אחדים מצבאות ערב גוררות בהכרח גם יישום דוקטרינות סובייטיות, הרי צפויה החדרת מגמות אלה, בדרך זו או אחרת, בצבאות הערביים.

1. „קווקז“ — תמרון צבא ברה"מ, „מערכות“ 251—252, עמ' 40—42; „צפון“ — תמרון קיץ בצבא הסובייטי, „מערכות“ 253, עמ' 15—17; „מגן 76“ תמרון ברית-ורשה, בחוברת זו.